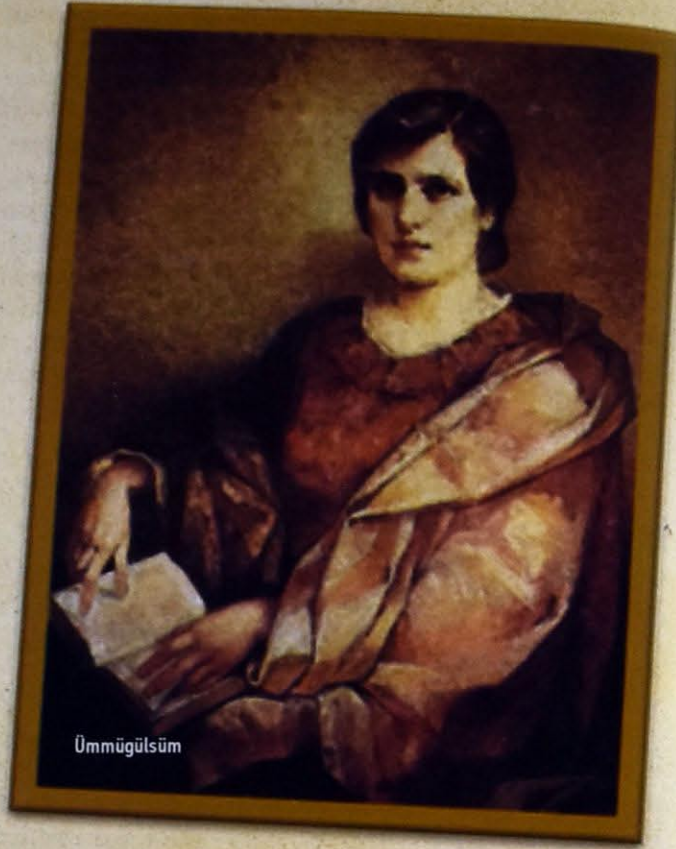

İŞIQLI ÖMÜRLƏR

Ümmügülüm

2018-ci ildə xalqımız ölkəmizin tarixində mühüm bir mərhələ olan böyük bir hadisənin – Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 100 illik ildönümünü qarşılamağa hazırlaşır. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti bu yubileyin layiqli qeyd olunması üçün ötən ilin may ayında sərəncam imzalamışdır.

Bu dövrü andıqca tarixi şəxsiyyətlər, siyasi xadimlərlə yanaşı, o dövrün ədəbiyyatını yaradan, baş verən hadisələri əsərlərində əks etdirən, bu hadisələrə münasibətini bildiren və sonrakı nəsillərdə o dövr haqqında təsəvvür formalaşdırmağa yardım edən yazarları yada salmağı da özümüzə borc bilirik.

... Elə isə Ümmügülüm xanımdan başlayaq. Rəsulzadələr nəslindən olan və taleyini Sadiqzadələr ailəsinə bağlayan bu xanım özünün 44 illik həyatının həm xoşbəxt, həm də acınacaqlı məqamları ilə, həm qəlb oxşayan incə ruhlu şeirləri ilə, həm də vətənpərvərlik mövzusunda olan qəti inamlı, çağırış mövzulu şeirləri ilə diqqəti cəlb edir.

1918-ci ildə:

*Ey türk, sən ey qahraman, igid oğlu türklərin,
Şanlı, ulu babanın öyüdünü unutma!
Sən də yürü o yolu, ad çıxarsın əsgərin,
Ulular ardınca get, başqa bir yolu tutma!...*

yazan Ümmügülüm 1920-ci ildə kadrla bu misraları sanki haykırır:

*Sən Bayrağım! O yüksək şanlarınla enərkən,
Mavi göyə bir duman gəldiyini sezdim mən.
Qoynundakı ağ nurlu ay-yıldızım sənərkən,
Üzərimə doğacaq günəşlərdən bezdim mən...*

Kim idi Ümmügülüm xanım? Ümmügülüm ilk növbədə bir xanım idi. Azərbaycan xanımı. Zərif görünüşü ilə, xoş təbiəti ilə, qonaqpərvərliyi ilə özünü insanlara sevdirdi, hamının rəğbətini qazana bildirdi. Gözəl əl qabiliyyəti olan, evdarlıqda məharəti olan bir qadın idi. Ən əsası – gözəl ana idi. Daim uşaqlarını düşünən – fərqi yoxdu evdə, Bayıl türməsinə, uzaq Mordva torpağında –

düşüncəsində ailəsi, uşaqları, onlara qayğı ilk yeri tuturdu.

Ümmügülüm xanım sevən bir xanım idi. Həyat yoldaşı Seyid Hüseynin xəyalı onu heç vaxt tərk etmədi. Bayıl türməsindən evə göndərdiyi məktublarında əsas sualı Seyid Hüseyn haqqında olurdu, daim ondan bir xəbər almağı arzulayırdı.

“Ümmügülüm gözəl şairə idi. Hələ 9 yaşından yaradıcılığa başlamış bu xanımın şeirləri mətbuatda dərc olunur, oxucuların diqqətini cəlb edirdi. Seyid Hüseynlə tanışlığına səbəb də elə bu yazılar idi. Mətbuat sahəsində çalışan Seyid Hüseynə bu şeirlərin müəllifinə bir rəğbət yaranır. Tanışlıqları üçün vasitəçiliyi Hüseyn Cavid edir, elçilik məsuliyyəti də Cavid əfəndinin öhdəsinə düşür. 1920-ci ildə Azərbaycanın bolşevik ordusu tərəfindən işğal olunması şairəyə çox təsir göstərir. Bu təsir altında “Yurdumun qəhrəmanlarına”, “Bayrağım enərkən”, “Hicran” və s. adlı şeirlərini yazır.

1937-ci ilin məşum küləkləri Sadiqzadələr ailəsinin də qapısını döyür. Həmin ilin yayında Seyid Hüseyni, payızında isə Ümmügülümünü həbs edirlər. 1938-ci ilin baharında onu uzaq Mordva – Temlaqa sürgün edirlər. Ağır sürgün illəri, dəhşətli soyuqlar, qohum-əqrəbasının, sevimli həyat yoldaşının taleyi haqqında heç bir məlumatın olmaması şairənin səhhətinə, əlbəttə ki, çox pis təsir göstərir. Dözülməz yaşayış şəraiti, ağır iş rejimi bu zərif qadını əlillik dərəcəsinə gətirib çıxarır. O vaxt əlliləri sürgündən tez buraxırdılar. Lakin yenə də onun bəxti gətirmir, bir il də sürgündə qalan Ümmügülüm, nəhayət, azad edilir. 1944-cü ildə o, Vətənə qayıdır. Uşaqlarına qovuşur. Təəssüf ki, bu səadət uzun sürmür. Bütün sürgün illərində gecə-gündüz uşaqlarına, ailəsinə qovuşmaq arzusu ilə yaşayan Ümmügülümün evə qayıdan kimi ilk işi oğlu Cığatayın yorğanını açıb düzəltmək olur. Bu, doğma ocağın həsrətini ovutmaq üçün gördüyü ilk iş idi. Onun cəmi 3 gün Bakıda qalmaq ixtiyarı vardı. Amma müddəti 1 aya kimi uzada bilir. Sonra Şamaxıya yola düşür. Qızı Qumral da onunla gedir. Lakin Şamaxıda çox az qalır. Sentyabrın 20-də dünyasını dəyişir. Qızı Qumral çox gənc olduğu, həm də el adətlərinə görə dəfn mərasimində qadınların iştirakı yasaqlandığı üçün o, anasının harda dəfn edildiyini bilmir. Beləliklə, Ümmügülümün məzarı itmiş olur. Illər sonra, 1998-ci ildə Ümmügülümün gəlini, Oqtay Sadiqzadənin ömür-gün yoldaşı E.Şahtaxinskaya rəhmətə gedir. Onun rəfiqəsi, Pirqulu rəsədxanasının işçisi Lətifə xanım da hüsr məclisində imiş.

“Ümmügülümün naməlum məzarından söhbət düşəndə Lətifə xanım bu işdə kömək göstərəcəyinə söz verir. Haqiqətən də, axtarışlar müsbət nəticələnir, lakin onu Bakıya köçürməzlər; Ümmügülüm xanımın qəbri Şamaxının Şahxəndan qəbiristanlığındadır. Ümmügülüm xanımın arxivdə qorunan sənədlərinə əsaslanaraq bildirilir ki, 200-dən artıq şeiri, bir poeması və bir pyesi var. Mərhum şairənin “Qala xatirələri” adlı gündəliyi də bizlərə miras qalıb.

Bu gündəlik Bayıl türməsinə yaşamış 13 günü əks etdirir. Cəmi 13 gününü! Halbuki Ümmügülüm xanım burada 1937-nin noyabrından 1938-ci ilin aprelinə qədər qalmışdı. Və öz qədərini özü kimi 36 nəfər məhkum qadınla bölüşmüşdü. Lakin elə 13 gün həmin qadınların kamerada keçirdiyi məşəqqətli günlər haqqında tam təsəvvür yaradır. Müşfiqin gözəl Dilbərinin psixoloji durumu-nun pozulması, günlərlə övladları ilə görüş həsrətiylə yaşamaq və görüş günü yaxınlaşanda bu görüşün baş tutmaması, antisanitar şərait, kobud rəftar və s. və i. Qadın üçün bu dəhşəti yaşamaq, bütün bunlara dözmək, bu yükü çəkmək hansı ölçülərə sığar?! Həmin gündəliyi və qalada yazılmış bir neçə şeiri Ümmügülüm xanım çirkli paltarlarla bir yerdə evdəkilərə ötürə bilməmişdi.

O, əsərləri bir kitab halında çap olunmağa layiq bir yazardır. Onlar özlərindən sonra layiqli övladlar qoyub gediblər. Hər iki valideynindən ayrı düşmüş bu uşaqlar həm təhsillərini davam etdirmiş, həm dolanışığı üçün öz zəhmətkeşlikləri və istedadları sayəsində pul qazanmış, həm də analarının sürgündən daha tez qurtulması üçün çalışmışlar. Çox təəssüf ki, şairənin böyük oğlu Oqtay anası ilə görüşə bilmir, əsgərlikdən onun vəfatından sonra evə qayıdır.

Övladları bütün çətinliklərə baxmadan həyatlarını davam etdirib, yaşayıb-yaradıblar. Böyük oğlu Oqtay Sadiqzadə Azərbaycanın Xalq rəssamıdır. Toğrul Sadiqzadə isə Əməkdar İncəsənət xadimidir. Qızı Qumral Sadiqzadə yazıçı-filoloq idi, valideynlərinin həyatını, ailə faciələrini işıqlandıran 3 kitab yazıb: 2 hissədən ibarət “Son mənzili Xəzər oldu” və “Mənim nəkam qardaşım”. Bu kitabda Sadiqzadələr ailəsinin fəlakətləri ilə yanaşı, bir çox digər maraqlı məlumatlar da əksini tapıb. Bu kitablar bizi həmin dövrün ab-havası ilə, elm-təhsilin inkişafı yolunda fəallıq göstərən, xalqın maariflənməsi üçün ömürlərini məşələ çevirən insanlarla tanış edir. Kitablər sanki bir ensiklopediya kimi bir çox məqamlardan xəbər verir.

Sadiqzadələr ailəsinin ortancıl oğlu Cığatay isə çətin həyat şəraiti görə vərəm xəstəliyinə tutulmuş və Ümmügülüm xanımın vəfatından sonra 24 yaşında dünyasını dəyişmişdir. Anasına çox bağlı olan bu gənc öz qeydlərində yazırdı: “Mənim üçün payız martın 22-də, qış isə sentyabrın 20-də girir”. Sentyabrın 20-si Ümmügülüm xanımın vəfatı günü idi.

Düşünürük ki, Seyid Hüseyn və Ümmügülüm xanımın, onların ailəsinin həyatı və yaradıcılığı nəsillər üçün nümunədir. Biz daim bu şəcərənin, onların simasında bütün repressiya qurbanlarının xatirəsini yad etməli, ruhları qarşısında baş əyməliyik. ♦

Sevil Əhmədova

F.Köçərli adına RUK məlumat-bibliografiya şöbəsinin müdiri